

**PROBLEMA DESCHIDERII FORMALE A CONGRESULUI DE LA VIENA:
NOI OBSERVAȚII ASUPRA DESFĂȘURĂRII NEGOCIERILOR
DIPLOMATICE LA CANCELARIA IMPERIALĂ A AUSTRIEI
ÎN SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1814**

În cuprinsul literaturii de specialitate și-au făcut loc, pe durata a aproape două secole, opinii deosebit de controversate asupra primei faze a congresului de pace desfășurat la Viena în consecința victoriei puterilor aliate contra imperiului napoleonic. Prima fază, inaugurală, și nu preliminară, cum s-a dat uneori de înțeles¹ în privința întrunirilor reprezentanților marilor puteri în lunile septembrie-octombrie 1814. Un argument întemeiat în favoarea expresiei de prima fază sau a celei de fază inaugurală ar fi că, după “formele” în care deliberările diplomatice vizând realizarea ordinii europene au primit apelativul de congres, a variat stabilirea datei de început a acestuia, în condițiile în care cea de 1 august, preconizată de tratatul de la Paris din 30 mai 1814, a fost rectificată, iar cea de 1 octombrie, fruct al rectificării, n-a mai putut fi respectată. În accepțiunea de “for al tuturor statelor”, ce au fost antrenate “de o parte și de alta” în războiul încheiat în aprilie 1814, congresul nu s-a înscris nici o clipă în parametrii realității². O dată pentru un anumit început al congresului a fost considerată întrunirea din 30 septembrie a plenipotențiarilor “celor șase” (Austria, Marea Britanie, Rusia, Prusia, Franța și Suedia), din inițiativa celor patru puteri aliate³. O altă dată ar fi reprezentat-o prima întrunire, la 8 octombrie, a plenipotențiarilor “celor opt părți contractante ale tratatului din 30 mai 1814, de la Paris”⁴. După cum ar fi reprezentat-o prima întrunire, la 24 decembrie 1814, a plenipotențiarilor “celor cinci” (Austria, Marea Britanie, Rusia, Prusia și Franța), ce și-au rezervat responsabilitatea “reușitei aranjamentului politico-teritorial european”⁵. Ținând cont că tratativele de pace din “marea capitală dunăreană” s-au desfășurat sub incindența

¹ A. Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe, depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin (1814-1878)*, vol. I, *La Sainte-Alliance*, Paris, f. a., pp. 28 și urm.; R. B. Mowat, *A History of European Diplomacy, 1815-1914*, Londra, 1927, pp. 4-8; Jacques-Henri Pirenne, *La Sainte-Alliance. Organisation européenne de la paix mondiale*, vol. I, Neuchâtel-Paris, 1946, pp. 112-122; Jacques Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Paris, 1952, pp. 279 și urm.

² “Le congrès, comme tel, n'a jamais été réuni”. *Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux Hospodars de Valachie pour servir à l'histoire de la politique européenne. 1813-1828* (în continuare, Friedrich von Gentz, *Dépêches inédites...*), publ. par A. Prokesch-Osten, vol. I, Paris, 1876, p. 158 (*Tableau des diverses actes et des divers résultats du Congrès de Vienne*, Viena, 26 iunie 1815).

³ *Ibidem*, p. 108 (Gentz către I. Caragea, Viena, 6 octombrie 1814).

⁴ *Mémoires du prince de Talleyrand* (în continuare: Talleyrand, *Mémoires...*), publiées par le duc de Broglie, vol. II, Paris, 1891, pp. 317 și urm. (Talleyrand către Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

⁵ R.B. Mowat, *op. cit.*, pp. 7 și urm.

(presiunea!) promisiunii, ce și-au făcut-o între ele “părțile deliberante”, că avea să fie convocat un congres general (un plen al statelor suverane), am putea admite, fără o forțare exagerată a lucrurilor, că au vădit un caracter preliminar mai toate întrunirile din “forul marii politici” la 1814-1815. Caracter obnubilat însă de Actul final din iunie 1815, care obligă să fie evaluate într-un singur curs, la semnificația unui congres de pace, cu o desfășurare foarte elastică, toate deliberările diplomatice ce au avut loc la Viena, în scopul consacrării ordinii europene.

Începutul deliberărilor asupra ordinii europene l-au constituit “conferințele” (“ședințe curente”, asimilabile desfășurării generale a congresului, nu “foruri de sine stătătoare”) onorate, “la Metternich”, de “principalii miniștrii” ai celor patru puteri aliate. În opinia lui Gentz, din postura, pentru care “l-a recomandat și l-a susținut Metternich”, de “secretar al alianței”⁶, ar fi avut loc “cinci sau șase conferințe”⁷, iar în aceea a lui Castlereagh doar patru⁸. Făcând “trimiteri” la corespondența secretarului de stat britanic, Charles K. Webster a apreciat “conferințele celor patru” ca “întruniri cu caracter informal” (“informal meetings”)⁹. Același renumit istoric le-a recunoscut și un “caracter preparatoriu pentru bunul mers al lucrărilor congresului”, așa cum le-a fost atribuit, la chiar timpul lor, și de Castlereagh¹⁰. Un caracter pretins, de Gentz¹¹, pro forma, în perspectiva congresului, dar, de facto, în cea a “stratagemei” ca “cei patru” să se pună de acord între ei, înainte de “negocierile cu plenipotențiarul francez”, fiindcă numai lor, în virtutea articolului secret al tratatului din 30 mai 1814, le revenea dreptul de a decide soarta “teritoriilor foste cucerite de Napoleon” și situate “în afara frontierelor de la 1792 ale Franței”¹². “Stratagemă” care nu a reușit, încât cele patru, cinci sau șase “conferințe la Metternich” și-au pierdut mult din caracterul “preparatoriu”, ca să nu spunem

6 Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 54 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 5 februarie 1814).

7 *Ibidem*, vol. I, p. 97 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814).

8 C. K. Webster, *The Congress of Vienna. 1814-1815*, Londra, 1919 (?), p. 149 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 septembrie 1814; *Appendix I*).

9 *Ibidem*, p. 60.

10 “The Ministers of the Allied Powers have had four conferences, which have been principally occupied in discussing the form and course of our future proceedings”. *Ibidem*, p. 149 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 septembrie 1814).

11 “Dans les... conférences... on ne s’est absolument occupé que de la forme à donner aux délibérations”; Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 97 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814). “Quoique les conférences préparatoires entre les principaux ministres soient en train depuis le 18 septembre, que les souverains étrangers se trouvent ici depuis 25, et que l’ouverture du congrès ait été assez positivement annoncée pour le 1-er octobre, le congrès n’est pas encore formé à l’heure qu’il est, et l’on peut même, au moins dans un certain sens, mettre en doute s’il le sera du tout”. *Ibidem*, p. 107 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 6 octombrie 1814).

12 “Les quatre Puissances alliées avaient incontestablement le droit de prendre l’initiative dans cet examen. Le congrès n’aurait jamais pu marcher si l’on avait voulu réunir dès le commencement tous les plénipotentiaires grands et petits”; *Ibidem*, p. 97 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814). “Les ministres d’Autriche, de Russie, d’Angleterre et de Prusse avaient arrêté entre eux que les affaires de premier ordre, les divisions territoriales, les fixations des frontières, et le sort définitif des pays provisoirement occupés par les armées alliées, seraient traitées d’abord dans un comité composé des plénipotentiaires des quatre Puissances susdites...”. *Ibidem*, p. 107 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 6 octombrie 1814); v. și C. K. Webster, *op. cit.*, pp. 149 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 septembrie 1814).

“preliminar”, fiind asimilabile, cum rezultă dintr-un “bilanț” întocmit de același Gentz¹³, desfășurării propriu-zise a congresului. Desfășurare în cuprinderea căreia “întrevederile celor patru”, demarate, după estimările lui C. K. Webster, la 13 septembrie¹⁴ sau la 15 ale aceleiași luni¹⁵, după cele ale lui G.A. Kuznețov, la 16 septembrie¹⁶, iar după consemnările lui Gentz¹⁷, la 18 septembrie 1814, au căpătat o semnificație deosebită. Cu ocazia respectivelor întrevederi sau “conferințe” s-a încercat să se determine maniera deliberărilor marii politici, marcată de ideea de concert. Din actele marii alianțe, semnate până atunci la Chaumont, la Paris și la Londra, distincția între “puterile principale” (“cu interese generale”) și “puterile cu interese particulare” (“limitate”) reieșea cu mai multă sau mai puțină claritate. La Viena, printr-un protocol din 22 septembrie 1814, aceeași distincție era în mod expres formulată și justificată într-un document oficial¹⁸. S-a convenit ca în “orientarea afacerilor” inițiativa (decizia!) să aparțină “marilor puteri” (“to the leading Powers”), dispuse în cercuri concentrice, primul, de cea mai autoritară competență deliberativă, fiind al puterilor alianței de la Chaumont, iar un altul, în ipostaza unui “comitet de șase puteri” (“the effective/congressional Cabinet”), “completat”, prin consensul prealabil al “celor patru”, cu Franța și Spania, având de asumat responsabilități “procedurale” în abordarea “chestiunilor de interes general”¹⁹. Deliberările “în afacerile Germaniei” reveneau unui “consiliu auxiliar”, ce avea însă să fie unul de sine stătător, compus din “cinci state germane”, între care, în mod obligatoriu, Austria și Prusia²⁰, instanțe deliberative asemănătoare, adaptate “specificului realităților”, fiind de înțeles a opera și în alte “afaceri speciale”. Asemenea “consilii” urmau a fi supervizate de “comitetul celor șase”, “soluție” scontată de natură a împăca “autoritatea celor patru puteri aliate” cu prevederile tratatului din 30 mai, de la Paris, asupra congresului de pace, “soluție” avansată, se pare, de Castlereagh²¹ și care, exceptând creșterea după aprinse “conferințe cu Talleyrand” a numărului

13 Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, pp. 152-169 (*Tableau des divers actes...*, Viena, 26 iunie 1815).

14 C. K. Webster, *op. cit.*, p. 60.

15 Idem, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815. Britain and the Reconstruction of Europe*, Londra, 1931, p. 337.

16 G. A. Kuznețov, *Venskii Kongress*, în *Istoriia vneshnei politiki Rossii. Pervaja polovina XIX veka* (otv. Redactory A. N. Saharov), Moscova, 1995, p. 119.

17 Friedrich von Gentz, *op. cit.*, p. 107 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 6 octombrie 1814).

18 D'Angeberg, Comte... (L. Chodzko), *Le Congrès de Vienne et les traités de 1815*, vol. II, Paris, 1864, pp. 249 și urm.; C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, pp. 60 și urm.; Idem, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815*, p. 338.

19 “There has been but one opinion on the point, «that the conduct of the business must practically rest with the leading Powers»... We are agreed that the effective Cabinet should not be carried beyond the six Powers of the first order... The Allied Powers have deemed it necessary to preserve the initiative in their own hands”. C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, p. 149 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 septembrie 1814); v. și Idem (ed.), *British Diplomacy, 1813-1815. Select Documents Dealing with the Reconstruction of Europe*, Londra, 1921, p. 193 (același document).

20 “... an auxiliary Council of the five principal States of Germany for the special concerns of Germany”. *Ibidem*.

21 “On a cependant bientôt reconnu, dans ces conférences (“chez... Metternich”), qu’il ne serait ni juste ni convenable d’exclure la France d’aucune partie essentielle de la négociation; et, ce qui est bien remarquable, c’est que lord Castlereagh ait été un des premiers à insister sur la nécessité de son intervention...”

lui de puteri membre ale “comitetului supervizant”, de la șase la opt, a rămas valabilă pentru mai toată durata congresului²². Intenția a fost ca “cele șase mari puteri” să ilustreze un deplin concert asupra măsurilor generale și, după “aranjarea între ele a obiectivelor ce le priveau direct”, să permită abordarea “altora, cu puterile... interesate”²³. Iar toate acestea în condițiile când, în chiar interiorul “comitetului de șase”, inițiativa (i.e. decizia) țineau să și-o păstreze cele patru puteri aliate. Acestea își reafirmau calitatea de principali interpreți ai concertului, în versiunea unui deja exersat concerto di quattro, cu acompaniament asigurat, deocamdată, de Franța și de Spania, în aplauzele galeriei celorlalte state suverane, aspirante la a avea loc într-un eventual plen al congresului de pace.

Bine inițiat sau versat în teoria și practica politicii moderne, Castlereagh admitea dispunerea statelor – factori de putere în treptele sistemului reprezentativ. În două Proiecte asupra “manierei de deschidere a congresului”²⁴, secretarul de stat britanic demonstra preocuparea ca cele “șase puteri conducătoare” să facă cunoscut “celorlalte”, printr-un memorandum, concepția lor asupra “forului european al păcii”, să dețină, astfel, “prin concert și management..., puterea”, încât, asigurându-și “suportul statelor mici”, să și permită antrenarea și a unora dintre acestea, după caz și numai pe cale consultativă, în rezolvarea “diverselor probleme” presupuse de stabilirea ordinii generale, pentru a fi prevenite “aparențele” nedreptății vreunei “părți direct interesate”²⁵. Reușita “fericită” a unei asemenea “expedieri a afacerilor” (“a despatch of business”) depindea de subzistența unui “spirit de dreptate și de moderație” în raporturile antrenând “cele șase puteri conducătoare”, fiind de aceea imperios necesar ca “prealabilul consens al celor patru” să dea impresia plenipotențiarilor Franței și Spaniei că aliații doreau “să acționeze cordial și cu înțelegere în numele interesului comun”, dar și că, în eventualitatea vreunei “tentative... de a perturba cursul politicii asupra căreia ei (aliații) s-au pus (deja) de acord”, numai ei patru să se considere “confederați spre a asigura punerea cuvenitelor măsuri în execuție”. Erau condițiile prestabilite pentru acceptarea Franței și a Spaniei – cu timpul, și a altor puteri – în concert, fără ca “cei patru aliați” să riște întârrirea impresiei că perseverau

La même résolution a été prise relativement à l'Espagne; mais on a cru ne devoir pas aller plus loin”. Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 98 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814).

22 C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815*, pp. 338 și urm.

23 “Par conséquent, les quatre Puissances alliées, et avec elles la France et l’Espagne, se trouveront, par le fait, à la tête du congrès, se concerteront sur les mesures générales, prépareront les discussions, et, après avoir arrangé entre elles les objets qui les regardent directement, discuteront *les autres* avec les Puissances qui y sont intéressées”. Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 98 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814).

24 C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, pp. 152-154; 154 și urm. (*Two Proiects of Castlereagh on the Method of Opening Congress*, Viena, septembrie 1814; *Appendix III*).

25 “The *memorandum* in question, being previously approved by the six Powers, it would be for them to communicate it privately and confidentially to such of the other plenipotentiaries now at Vienna..., so as to secure their support of its contents at the intended meeting... The advantage of this mode of proceeding is that you treat the plenipotentiaries as a body with early and becoming respect. You keep the power by concert and management in your own hands, but without openly assuming authority to their exclusion... You entitle yourselves, without disrespect to them, to meet together for despatch of business for an indefinite time to their exclusion, having at the same time the option to confer with any of the plenipotentiaries separately upon the points in which they are more immediately interested”. *Ibidem*, pp. 153 și urm. (doc. cit.).

deliberat într-o politică de dictat²⁶. Un concert cu o dispunere a interpreților după rigorile sistemului reprezentativ de putere și nu după cele ale sistemului eminamente ierarhic ce să fi presupus adjudecarea ostentativă de “cei mari” a exercițiului în sine de putere, cum indicau (sugerau) “proiectele prusiene de deschidere a congresului”, elaborate, într-un proverbial spirit metodic german, de baronul Humboldt.

În primul său *Projet*, semnificând un veritabil regulament de funcționare a “forului european”, diplomatul prusian plasa premisa conform căreia Congresul de la Viena nu avea cum să fie “un clar definibil congres de pace”, fiindcă “pacea – opina el – era deja făcută”, prin tratatul cu Franța. “Forul vienez” nu se putea erija într-o “adunare deliberativă a Europei”, fiindcă “Europa nu forma un ansamblu constituțional”, presupunând “fixarea... părții pe care fiecare putere avea să o dețină în deciziile... de interes general”²⁷. Congresul nu putea fi “explicit” decât “istoricește”²⁸, el fiind necesitat de “completarea... pacificațiunii generale”, în sensul lichidării complete a “uzurpațiunilor napoleoniene”. Miza de căpetenie o reprezenta “distribuirea provinciilor (teritoriilor) care, în urma războiului și a păcii de la Paris, erau încă disponibile”. “Logica prusiană” a raportului dinamic între “interesul general” și “interesele particulare”, a “raportului de forțe”, în ultimă instanță, indica, în problema “distribuirii teritoriilor”, rolul decizional al “puterilor coalizate contra Franței, care le-au și cucerit”. Franța și statele “neutre” erau excluse (de la rolul decizional). Acestora li se permitea doar “să solicite să fie ascultate”, după “titlurile de drept ce le aveau”²⁹. Dincolo de asemenea “precondiții”, voite de Humboldt “imuabile”, era admisă “chestiunea eminamente europeană”, asupra căreia competența revenea congresului. Dar, cum nu era posibil ca “toate puterile să delibereze deodată... cu o egalitate perfectă”, se cuvenea “să fie abandonată discuția asupra acestui punct și să

26 “As the happy result of the Congress will depend on the spirit of justice, moderation and accommodation which shall really subsist among the leading Powers toward each other, it is submitted that all definitions which seem at the outset to draw a distinction between them should be avoided. That the four Powers which have hitherto acted together should, upon the first meeting, endeavour to impress the two others with a conviction that they desire to act cordially and confidentially with them for the common interest, and anything marking a different sentiment can only be justified by some attempt on the part of the latter to disturb the course of policy on which the Allies were agreed, and which they still consider themselves as confederated to carry into execution... Such meeting will afford them (France and Spain) a facility for *concert* without appearing to act upon a principle of dictation”. *Ibidem*, pp. 154 și urm. Considerații asemănătoare și într-un *Memorandum upon the Measures to be adopted Preparatory to the Meeting of the Congress in Form for the Despatch of Business*, Viena, septembrie 1814; cf. *Ibidem*, pp. 151 și urm. (*Appendix II*).

27 “Le Congrès de Vienne n’est pas un Congrès de paix, car la paix est faite... Le Congrès de Vienne n’est point une assemblée délibérante de l’Europe. Car l’Europe ne forme pas un ensemble constitutionnel, et, pour qu’il pût y avoir une pareille assemblée, la part que chaque Puissance devrait y prendre à la décision devrait être fixée, ce qui n’est, ni ne saurait être le cas”. *Ibidem*, pp. 156 (*Baron Humboldt’s Projet for the Regulations of the Congress*, Viena, septembrie 1814; *Appendix IV*, pp. 155-164, pentru întregul document).

28 “Qu’est-ce donc le Congrès de Vienne? Ceci ne peut s’expliquer qu’historiquement”. *Ibidem*.

29 “La discussion sur la distribution... des provinces qui par suite de la guerre et de la paix de Paris sont devenues disponibles et la conclusion des traités, qui la régleront appartiennent exclusivement aux Puissances coalisées contre la France, qui en ont fait la conquête. Ce sont leurs plénipotentiaires seuls qui peuvent se réunir aux conférences sur cet objet. La France et les Etats neutres en restent exclus”. *Ibidem*, p. 157 (doc. cit.)

fie lăsată fixarea principiilor în seama marilor puteri” (“a celor șase”), care să asculte (să consulte) apoi pe celelalte în legătură cu respectivele principii, deja preconizate. De aici decurgea necesitatea unui comitet dirigent (“comité dirigeant”), ce să decidă “chestiunea europeană”, congresul însuși fiind “o afacere europeană, una dintre cele mai importante”. Comitetul să formeze “centrul congresului”, acesta neexistând decât în măsura în care “comitetul era constituit” și încheindu-se în același timp “cu dizolvarea lui”. Toate “negocierile particulare și tratatele rezultând din acestea să fie asimilate responsabilităților comitetului dirigent, numai prin consensul membrilor săi putând fi supuse discuției generale a tuturor puterilor” în drept de “a accede” la o atare “procedură”³⁰. Un drept refuzat celor ce nu recunoșteau preeminența în materie congresională a comitetului dirigent, ca și celor fără o suveranitate “clar recunoscută”, un congres cu menirea consacării ordinii generale neputând reuni, după estimările lui Humboldt, mai mult de 16 state: Austria, Marea Britanie, Franța, Prusia, Rusia, Spania, Portugalia, Suedia, Bavaria, Württemberg, Olanda, Elveția, Sardinia, Statul Papal, Sicilia, Danemarca³¹. Dintre aceste state, cele cu interese speciale, cu drepturi observate, aveau să constituie diversele comisii, însă sub condiția că tot ce ar cădea în competența fiecăreia dintre ele ținea de supervizarea comitetului dirigent, fapt subliniat și de proiectul unei declarații a “celor șase” pentru deschiderea congresului³². Un document semnificând o reafirmare a preeminenței marilor puteri în deliberările asupra ordinii generale, în actele interpretative de concert presupuse de responsabilitățile menținerii aranjamentului politico-teritorial european. Era simulat “dezideratul deplinei concordii și al egalei îndreptățiri” între partenerii “clubului deliberativ al marii politici”. Realitatea o constituia însă acerba lor confruntare (dispută) pentru supremația în viața internațională.

Numai printr-o evaluare superficială “de gesturi și de cuvinte” s-ar putea admite ca merit covârșitor, dacă nu chiar exclusiv, al “conferințelor... la Metternich” (la cancelaria Imperiului Austriei) stabilirea unor reguli și proceduri de urmat întru buna desfășurare a congresului de pace. Adevăratul și esențialul merit, fie el și într-o proiecție negativă față de intențiile afișate sau de declarațiile de circumstanță ale plenipotențiarilor “celor patru”, l-a constituit edificarea acestora asupra extremei dificultăți de a demonstra consensul lor real – și, prin el, disponibilitățile lor reale de concert – asupra “configurației politico-teritoriale europene”, înainte de “întrevederile” cu Talleyrand³³. Mai mult decât corespondența lui Castlereagh cu Liverpool, decât consemnările lui Metternich și ale lui Gentz, decât aplombul cu care diplomații prusieni s-au dedicat “procedurilor congresionale”, documentele diplomatice ruse permit constatarea că “cele cinci-șase conferințe” s-au situat sub semnul unor dispute acerbe

30 “Il faut en conséquence au Congrès un *Comité dirigeant*, et ce comité doit être formé par les mêmes Puissances qui décident la question éminemment européenne... Car le Congrès lui-même est une affaire européenne et une des plus importantes. Ce comité forme le centre du Congrès; le Congrès n'existe qu'en autant que ce comité s'est constitué; il est terminé lorsqu'il se dissout. Toutes les négociations particulières et les traités qui en résultent doivent rentrer dans lui, et c'est lui qui doit les proposer à la discussion générale de toutes les Puissances, et y soigner leur accession”. *Ibidem*, p. 161.

31 *Ibidem*, pp. 161 și urm.

32 *Ibidem*, pp. 162-164 (*Proposal of Baron Humboldt to Publish a Declaration*, Viena, septembrie 1814; *Appendix V*) și pp. 164 și urm. (*Projet of Baron Humboldt: Mode of Publishing the Declaration of the Opening of Congress*).

33 A. Debidour, *op. cit.*, vol. I, p. 28; C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815*, p. 338.

pe tema “redistribuirii teritoriilor foste sub dominația lui Napoleon”, că ideea amânării “deschiderii congresului”, cu presupunerea “chestiunilor procedurale”, a servit de supapă pentru detensionarea “întregii împrejurări”. Nesselrode a insistat mult în sensul determinării imediate a aranjamentului teritorial european, din convingerea “suveranului său” că numai astfel Rusia avea “șanse” de a-și adjudeca hegemonia continentală și, prin ascendența acesteia față de “echilibrul maritim”, chiar mondială³⁴.

Într-un raport prezentat lui Alexandru I la sosirea acestuia în capitala austriacă, plenipotențiarul rus releva cu lux de amănunte “manevrele sale de conferință” în numele “marilor interese” ale Imperiului de Romanov, dar și reacțiile reprezentanților “celorlalte trei curți aliate”³⁵. Principala sa preocupare a fost de a provoca “precizări ale pozițiilor” (“explicații”) din partea interlocutorilor săi asupra tuturor obiectivelor (“chestiunilor”) care priveau direct interesele ruse. Toate celelalte “aranjamente”, insista el, depindeau de satisfacerea intereselor puterii ce o reprezenta. “Piatra de încercare” (“la pierre de touche”) pentru prevenirea discuțiilor incomode asupra “achizițiilor teritoriale” și a pozițiilor strategice deținute de Rusia “după marile eforturi pe care ea le-a consacrat eliberării Europei” o constituia “chestiunea polonă”. Nesselrode a și pretins, la o “conferință” din 19 septembrie, într-un limbaj trădând rațiuni ale “dreptului forței”, că “Ducatul Varșoviei era o cucerire făcută de Rusia singură și înainte ca ea să fie aliată a altor puteri”, încât împăratului ei i se părea “natural... să vadă în posesiunea acestei țări (a Ducatului Varșoviei – n. ns., G. C.) o compensație pentru toate sacrificiile sale”³⁶.

Era clar că, în viziunea “curții de Romanov”, consensul puterilor aliate, principiile legitimismului monarhic și al echilibrului de forțe, angajamentele subsumabile ordinii generale aveau valoare numai în condițiile satisfacerii depline și prealabile a “intereselor ruse”. Insistențele diplomației ruse, urmând o atare viziune, comportau riscul “aruncării în aer” a deliberărilor de la Viena asupra (re)construcției Europei. Aceleași insistențe demonstrau accentuarea incompatibilității între “obiectivele politice” ale Rusiei și edificarea ordinii europene în conformitate cu principii și norme de drept concentrând recunoașterea prevalenței interesului general în raport cu cele “particulare” ale statelor. Nici nu s-au lăsat așteptate, de aceea, reacțiile față de “pledoaria” lui Nesselrode la “conferința” din 19 septembrie în numele “dreptului de cucerire”, chiar dacă plenipotențiarul rus a încercat să-și mai liniștească interlocutorii prin unele “concesii” însemnând salinele de la Wilicka pentru Austria, “un teritoriu de legătură... cu Silezia” pentru Prusia, admiterea “achizițiilor și măririlor teritoriale” dorite

34 *Correspondance diplomatique du comte Pozzo di Borgo, ambassadeur de Russie en France, et du comte de Nesselrode depuis la Restauration des Bourbons jusqu'au Congrès d'Aix-la Chapelle, 1814-1818* (în continuare: Pozzo di Borgo, *Correspondance diplomatique...*), publ. ... par Charles Pozzo di Borgo, vol. I, Paris, 1890, pp. 75 și urm. (Nesselrode c. Pozzo di Borgo, Viena, 7/19 septembrie 1814).

35 *Vneshnjaja politika Rossii XIX i nachala XX veka. Dokumenty rossiiskovo ministerstva inostrannyh del. Serija pervaja. 1801-1815* (în continuare: *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I), vol. VIII, Moscova, 1972, pp. 103-106 (Nesselrode c. Alexandru I, Viena, 13/25 septembrie 1814).

36 “Mon premier soin a été de provoquer des explications sur tous les objets qui concernent plus directement les intérêts de V.M.I., tous les autres arrangements devant plus ou moins en dépendre... En conséquence ..., j'ai ouvert la conférence en représentant... sur les acquisitions à faire par la Russie ... après les grands efforts qu'elle a consacrés à la délivrance de l'Europe, que le duché de Varsovie étant une conquête qu'elle avait faite seule et avant qu'elle ne fut alliée aux autres puissances, il était naturel qu'elle cherchât dans la possession de ce pays une compensation pour tous ses sacrifices”. *Ibidem*, p. 103.

de “curțile” de Habsburg și de Hohenzollern în Italia și în Germania³⁷.

Însă nu ideea în sine de “achiziții și măritii”, la care aspira fiecare aliat, ci plusarea de diplomația rusă a unei anumite căi de judecare a unui teritoriu “de interes strategic european” a atras reacții, mai cu seamă din partea lui Metternich. Acesta a combătut cu vehemență “opinia” conform căreia “cucerirea Ducatului Varșoviei a fost făcută de Rusia fără concursul vreuneia dintre puterile aliate”, ca respectiva “țară cucerită” să fie sustrasă “din categoria celor a căror soartă urma să fie decisă de un comun acord... al părților deliberante”³⁸. Considerând că, în virtutea “armistițiului încheiat de Schwarzenberg”, Austria era aliată de fapt cu Rusia când trupele acesteia pătrunseseră în Ducatul Varșoviei³⁹, Metternich consimțea la “dreptul Rusiei... la achiziții teritoriale”, spre a fi compensate “sacrificiile ei”, dar nu până acolo încât “marea curte nordică” să periclitaze raportul de forțe în Europa Centrală și să submineze “resorturile echilibrului general”. Cancelarul Imperiului de Habsburg amintea că Imperiul de Romanov, prin “achiziționarea” Finlandei și Basarabiei, “ieșea deja din toate proporțiile stabilite între marile puteri pentru echilibrul Europei”⁴⁰. Nu putea fi trecut cu vederea faptul că “pretențiile” Rusiei de a-și înscrie între “achizițiile teritoriale poloneze” Cracovia și Zamosz amenințau direct securitatea Austriei, situație întreținând posibilitatea unui război între cele două imperii⁴¹.

“Curtea de la Viena” considera “o reală primejdie” pentru integritatea ei statală “intenția” împăratului Alexandru “de a se preta la ideea unor polonezi” vizând aplicarea denumirii de Polonia teritoriilor cuprinse de Ducatul Varșoviei⁴². Amenințătoare era considerată și ideea atribuită lui Adam Czartoryski ca denumirea de Polonia să o poarte fiecare dintre “cele trei zone polone” de sub stăpânire austriacă, rusă sau prusiană⁴³, idee din care “curtea de Romanov” părea să-și fi făcut un instrument de presiune asupra unui imperiu multinațional, cum era Austria. “Cei de la curtea imperiului euro-asiatic”, în stare să reprime orice tendință emancipatoare de sub “dreapta oblăduire a împăratului autocrat”, intuiau implicațiile internaționale ale unor “chestiuni naționale” din “imperiul euro-central”, implicații interferabile celor ale “cauzei creștinilor din Imperiul Otoman”, căreia “curtea de la Petersburg” i se dedica deja cu multă “feroare ortodoxă”⁴⁴. Pentru a contracara revigorarea pozițiilor Austriei, Rusia

37 *Ibidem*.

38 “Je ne puis m’accorder sur l’opinion que la conquête du duché de Varsovie ait été faite sans le concours des puissances alliées et que par conséquent ce pays puisse sortir de la catégorie de ceux dont le sort doit être décidé d’un commun accord”. *Ibidem*, p. 103.

39 “L’Autriche était alliée de fait avec la Russie lorsque les troupes de celle-ci y pénétrèrent”. *Ibidem*.

40 “La Russie par l’acquisition de la Finlande et celle de la Bessarabie sort déjà de toutes les proportions qu’il serait utile d’établir entre les grandes puissances pour l’équilibre de l’Europe”. *Ibidem*, p. 104.

41 “Certainement..., l’Empereur d’Autriche ne fera pas pour cela la guerre à la Russie dans ce moment, mais il lui serait impossible de répondre que les suites qui résulteraient de cette manière de décider l’affaire du duché de Varsovie ne l’amenât dans quelques années”. *Ibidem*.

42 “L’Empereur (Alexandre) avait l’intention de se prêter à l’idée de quelques Polonais en donnant à ces nouvelles acquisitions le nom de Pologne et cette question est ainsi encore plus importante que la question territoriale”. *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

44 *Ibidem*, p. 103 (M. Minciaki c. G. Stackelberg, Patras, 11/23 septembrie 1814); v. și A. Fournier, *Die Geheimpolizei auf dem Wiener Kongress. Eine Auswahl aus ihren Papieren*, Viena-Leipzig, 1913, p. 136.

căuta, printr-un abil joc al aparențelor, să fie promotoarea “renașterii Regatului Poloniei”, sub girul suveran al Romanovilor.

Succesul deplin al Rusiei în “chestiunea polonă” depindea însă, dacă nu de colaborarea, măcar de asentimentul Prusiei, în baza aprofundării unor clauze ale tratatului de la Breslau-Kalisch. Numai că, un succes de felul celui arătat implica și diminuarea unor poziții strategice prusiene, fapt a cărui virtualitate o acuza, cumva voalat, Hardenberg, acesta pretinzând ca “suveranul său” să păstreze, din rațiuni demografice, orașul Thorn, a cărui așezare geografică făcea să fie subînțelese și rațiuni strategice, de prevenire a “pericolului” ce-l prezenta, pentru securitatea frontierelor estice ale Prusiei, “ideea de a se da denumirea de Polonia... achizițiilor teritoriale ale Rusiei pe seama Ducatului Varșoviei”⁴⁵. Marcată, fără îndoială, de “resentimente istorice prusiano-polone”, intervenția lui Hardenberg, deși nu la fel de amplă și de percutantă ca a lui Metternich, a avut darul de a evidenția divergențe profunde între “curțile nordice” asupra unor aspecte esențiale ale reconstrucției Europei. Divergențe sesizate de Castlereagh, odată cu faptul că partenerii din marea alianță au subscris la “clauzele teritoriale” ale tratatelor de la Chaumont și Paris nu ca la “soluții definitive”, ci doar ca la “o schiță..., o bază pentru confruntări fără menajamente”⁴⁶. Deși restabilirea unei Polonii independente avea mulți partizani în Marea Britanie, exponentul Foreign Office-ului s-a văzut nevoit să se mărginească la “propunerea împăciuitoare” ca, “în situația dată”, cele trei puteri, cu merite incontestabile în victoria “coalității”, să se mențină, asupra “chestiunii polone”, “în sistemul de partaj”, favorabil totuși Rusiei, deținătoare a celei mai mari părți din “vechea Polonie” (nu din Ducatul Varșoviei!)⁴⁷. Și fiindcă Nesselrode insista cu obstinție să pledeze în favoarea “dreptului” împăratului Rusiei de a denumi “provinciile aflate sub suveranitatea și protecția sa”⁴⁸, discuțiile relative la aranjamentul teritorial european au ajuns într-un sever impas, singura posibilitate de a nu fi complet blocate suscitând aspectele “procedurale” ale congresului.

A fost, așadar, suficientă abordarea unei “chestiuni delicate”, cum era cea polonă, pentru a se constata dificultatea consensului puterilor aliate. Ele pretindeau a executa, pe mai departe, un *concerto di quattro*, fiecare dintre ele interpretând însă, într-o anumită cheie și în sonuri distincte, responsabilități de politică generală.

Atitudinile “celor patru” se dispuneau numai în aparență paradoxal, reflectând, pe de o parte, rațiunea marii alianțe, iar pe de altă parte, disensiuni profunde asupra aranjamentului teritorial european; pe de o parte, excluderea Franței din cercul deliberativ asupra “chestiunilor teritoriale”, iar pe de altă parte, încercarea de fiecare putere aliată a unor “combinații”

45 “Le chancelier Hardenberg... s’étendit surtout sur le danger que présentait également pour la Prusse l’idée de donner le nom de Pologne aux acquisitions que ferait la Russie sur le duché de Varsovie et énonça l’espoir que V.M.I. se rendrait aux représentations de ses alliés”. *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 105 (Nesselrode c. Alexandru I, Viena, 13/25 septembrie 1814).

46 C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, pp. 60 și urm.; Idem, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815*, pp. 377 și urm.

47 “Lord Castlereagh... prétendit que dans aucun pays peut-être le rétablissement d’une Pologne indépendante ne trouverait plus de partisans qu’en Angleterre..., que dans la situation actuelle de l’Europe le seul moyen de prévenir de nouveaux troubles serait de persévérer dans le système de partage..., que la Russie possédait la majeure partie de l’ancienne Pologne”. *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 105 (Nesselrode c. Alexandru I, Viena, 13/25 septembrie 1814).

48 *Ibidem*.

cu ea. Încercări de “combinații” privite ca “o mare șansă de conferință” de “multiversatul” Talleyrand, sosit la Viena pe 23 septembrie seara, cum notase el⁴⁹, sau pe 24, “într-o sâmbătă”, cum reținuse Gentz⁵⁰. “Conferințele particulare cu fiecare dintre principalii miniștri ai puterilor aliate”, în special cele în care i-a avut interlocutori pe Metternich și pe Castlereagh⁵¹, l-a făcut “să înțeleagă multe”. Mai întâi, că “miniștrii aliați..., după ce au condus războiul, fiind deja încercați de regrete (“căinându-se”) în privința păcii”, voiau să-și recapete “avantajele (unul față de altul) la congres”⁵². Fiecare reproșa atitudinile celorlalți, “unul din miniștrii Rusiei” (?) acuzând “nerecunoștința” unora dintre “aliați” față de “politica generoasă” a lui Alexandru I; “ingrații aliați” voiau să facă din Rusia “o putere asiatică”, pe când Polonia “o făcea europeană”⁵³. Împăratul Rusiei dorea să resuscite, pe seama Poloniei și a altor “chestiuni”, până și impresia “solidarității sale intime” cu împăratul Austriei și cu regele Prusiei, văzuți de Talleyrand intrând împreună în Viena; în locul unei protocolare recepții “a unui suveran de alt suveran”, Alexandru I a pretins “une entrées... à cheval”⁵⁴, într-un “trio de frați monarhi, cavaleri ai păcii”.

Mai mult decât gesturile, contau cuvintele. Suveranul rus aprofunda “substanța noțiunilor cele mai autentice..., relative la chestiunea polonă”, întru susținerea “proiectului de a stabili un regat constituțional al Poloniei, sub suveranitatea sa”, cum i-a fost dat și lui Gentz a ști, “par un canal particulier et très-sur”⁵⁵. În “noțiuni aprofundate” se încerca a fi pusă și “chestiunea saxonă”, un protocol ruso-prusian din 28 septembrie reconfirmând “perfectul acord de la Breslau-Kalisch” în sensul atribuirii întregii Saxonii regelui Prusiei, “sub forma unui regat distinct”⁵⁶. În “proiectele” privind Polonia și, respectiv, Saxonia, practici amintind de “dreptul de cucerire” erau îmbrăcate în “noi cuvinte... ale emancipării popoarelor”. Dacă acestea din urmă, pentru a fi “eliberate” de sub “monstruosul opresor” (“imperiu napoleonic”), au luptat sub egida “monarhilor coaliizați”, nu aveau cum să fie decât “fericite” asigurându-li-se o “viață constituțională”, ca uzufruct ce le era acordat de monarhi reconfirmați sau nou-consecrați în drepturile lor de suveranitate absolută. Un “expedient constituțional” care era de neînțeles pentru britanici, pune pe gânduri pe Metternich și ținea, în opinia lui Talleyrand, de formule statale revolute. “Întâiul plenipotențiar francez” devenea tot mai edificat asupra faptului că nu doar “chestiunile teritoriale”, reduse la ele însele, ci și implicațiile politice ale

49 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 277.

50 Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 99 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814).

51 *Ibidem*.

52 “Les ministres qui, après avoir dirigé la guerre, se repentant de la paix, voulaient reprendre leurs avantages au congrès”. Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 277.

53 “Un des ministres de Russie nous disait hier: <<On a voulu faire de nous une puissance asiatique; la Pologne nous fera européens>>”. *Ibidem*, p. 301 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 septembrie 1814).

54 *Ibidem*, p. 302 (doc. cit.).

55 “Sur les dispositions de l’Empereur de Russie, relativement aux affaires de la Pologne, est la substance des notions les plus authentiques que j’avais recueillies pendant les premiers jours que l’Empereur avait passé à Vienne. Je viens cependant d’apprendre, par un canal particulier et très-sur..., que l’Empereur tient encore et très-fortement au projet d’établir un royaume constitutionnel de Pologne, sous sa souveraineté”. Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 106 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 28 septembrie 1814).

56 Emile Bourgeois, *Manuel historique du politique étranger*, vol. II, Paris, 1931, p. 559.

reconstrucției Europei alimentau disensiunile între aliați. Simțul realităților, înăscut și îndelung exersat, l-a făcut să orienteze, pentru început, discuțiile cu fiecare dintre “miniștrii aliați” spre “chestiuni de principiu”, atacându-le “sans parler d'affaires”, mai ales despre cele care știa că făcuseră și făceau obiectul aranjamentelor “între învingători”⁵⁷. Pentru a diminua sau a stinge asemenea aranjamente, “avea mai mult de înfruntat decât prevențiuni, de combătut mai mult decât pretenții, de reprimat mai mult decât ambiții”; avea “de anulat ceea ce... aliații... au făcut fără Franța”⁵⁸. O conduită diplomatică ce a produs lui Gentz impresia că “demersul francez” la Congresul de la Viena era “cel mai simplu și mai frumos dintre toate”⁵⁹. Talleyrand îl dorea însă mai ales eficient.

Discuțiile provocate de omul de stat francez la “conferințele de la cancelaria Imperiului Austriei” (“chez Metternich”), cu deosebire la cele din 30 septembrie, 5 și 8 octombrie 1814, s-au constituit în cea mai interesantă, mai plină de idei și mai spectaculoasă parte a lucrărilor congresului de pace. Prin abordarea unor aspecte de “procedură congresională” a fost întinsă mult coarda disponibilităților de concert ale marilor puteri. Ceea ce s-a petrecut atunci “în arena diplomatică” și a fost comentat, ca de nimeni altcineva, de Talleyrand a reprezentat, în aprecierile lui Charles K. Webster, “una dintre cele mai memorabile pagini ale istoriei marii politici”⁶⁰. În întreg decursul secolului XIX, până la 1918, mai bine zis, n-a mai fost pusă, cu atâta acuratețe, într-un “for diplomatic de mare anvergură”, problema raporturilor interstatuale în cuprinsul ordinii politice generale, fie într-un sistem de reprezentare a puterilor, cu preeminența “celor mari”, fie în cel de participare directă sau efectivă a tuturor entităților statale suverane, împărțînd drepturi, obligații și responsabilități în numele “interesului comun”, toate sub auspiciile (în maniera) concertului european. Pretextul de “a ataca” o atare problemă i-a fost inspirat lui Talleyrand de chiar felul în care “a fost invitat” la “conferința” din 30 septembrie. În aceea zi, “între orele nouă și zece ale dimineții”, el a primit de la Metternich “o scrisoare în cinci rânduri”⁶¹ – “un bilet”, după alte comentarii⁶² –, “cu data de ajun” (“datée à la veille”; i.e. 29 septembrie), prin care “cancelarul imperial... îl invita în numele său (“en

57 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 277 și urm.

58 “Pour parvenir à modifier ces arrangements... faits précédemment..., il y avait bien plus que des préventions à effacer, bien plus que des prétentions à combattre, bien plus que des ambitions à réprimer; il fallait faire annuler ce que l'on avait fait sans la France”. *Ibidem*.

59 “Le rôle des ministres de France à ce Congrès était au fond le plus simple et plus beau de tous. Tout ce qui regardait la France se trouvant réglé par le traité de Paris, ils n'avaient rien à demander pour eux-mêmes, et pouvaient se borner à surveiller la conduite des autres, à défendre les faibles contre les forts, à contenir chaque puissance dans ses justes bornes, et à travailler de bonne foi au rétablissement de l'équilibre politique”. *Mémoires. Documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich* (în continuare: Metternich, *Mémoires...*), publ. par... Richard de Metternich, vol. II, Paris, 1881, p. 280 (Gentz, *Mémoire*, pentru Metternich, 12 februarie 1815).

60 C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, p. 65.

61 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 317 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

62 *Ibidem*, p. 314 (Ambasadorii Regelui la Congres c. Jaucourt, 4 octombrie 1814). Interesantă și utilă am considerat parcurgerea “în paralel” a *rapoartelor* celor patru “ambasadori” sau reprezentanți diplomatici (Talleyrand, Dalberg, Latour du Pin și A. de Noailles) pentru contele Jaucourt, deținătorul portofoliului Externelor, acte oficiale “strict comunicative”, și a *rapoartelor* (scrisorilor) lui Talleyrand către Ludovic al XVIII-lea, mult mai pline de observații, detalii și comentarii.

son nom seul”) să vină... la ora două p. m. să asiste la o conferință preliminară, unde avea să aflu reuniți... miniștrii Rusiei, Angliei și Prusiei”⁶³. Cuvintele (expresiile) care indicau “o distanță” de neacceptat pentru “invitat” erau acelea de a asista, în cazul său, și de a fi prealabil reuniți, în cel al “miniștrilor aliați”. Cuvinte ce se regăseau și în scrisoarea adresată contelui Labrador, însă, remarcă Talleyrand din textul ce “i-a fost arătat” de ambasadorul spaniol, “invitația” acestuia a fost făcută “à la troisième personne, et... au nom de M. de Metternich et de ses collègues”⁶⁴. Consultându-se cu “binevoitorul spaniol”⁶⁵, Talleyrand s-a decis să atace frontal “cartelul celor patru”. La ora anunțată, el afla “miniștrii principalelor puteri... reuniți... în jurul unei mese lungi”, cu lordul Castlereagh “la o extremitate a ei” și cu Gentz “la cealaltă” (“un homme que M. de Metternich me présentait comme tenant la plume dans les conférences”)⁶⁶. Așezat pe un loc “lăsat vacant”, între Castlereagh și Metternich⁶⁷, Talleyrand observa, de la bun început, că nu toate “părțile negociante” erau reprezentate la fel, Prusia având doi reprezentanți, iar Spania unul, cu un nivel de reprezentare non-comparabil cu al celorlalți interlocutori⁶⁸. Observația esențială avea să țină de protocolul din 22 septembrie, act în care “cuvântul aliați se găsea în fiecare paragraf”, ceea ce-l pune pe Talleyrand să întrebe retoric dacă “cei de față” se aflau încă la Chaumont sau la Laon⁶⁹, dacă pacea (cu Franța) mai era o realitate, dacă era stare de război, rămânând atunci de precizat contra cui și de cine era dus⁷⁰. Pe firul încălzit de sinele său din *Mémoires*, într-o exprimare oricum mai liberă, dar nu și mai credibilă decât cea din corespondența oficială, Talleyrand plasa demersul său interogativ asupra relevării inconvenientelor “cuvântului aliați”, susținând că acesta nu mai avea cum să vizeze pe Napoleon: el era pe insula Elba, nici Franța: pacea cu ea era făcută, nici pe regele ei, garant al păcii și a cărui reprezentare la congres consacra principiul fundamental al ordinii sociale, principiul legitimității (legitimismului), opus celui al cuceririi și, prin el însuși, asiguratoriu ordinii și stabilității generale⁷¹.

63 *Ibidem*, p. 317 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

64 *Ibidem*, p. 318 (doc.cit.).

65 *Ibidem*.

66 *Ibidem*.

67 În textul propriu-zis din *Mémoires*, Talleyrand notase că se așezase “à côté de M. de Hardenberg”. *Ibidem*, p. 280.

68 Justificarea “excepției prusiene” (cu doi reprezentanți) prin infirmitatea lui Hardenberg (acesta era surd) ar fi determinant “picanta replică” a lui Talleyrand: “S’il ne s’agit que d’infirmités, chacun peut avoir les siens, et a le même droit de les faire valoir”. *Ibidem*, p. 318 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

69 La 25 martie 1814, suveranii aliați, după ruptura negocierilor de la Châtillon, semnaseră la Laon o declarație prin care erau făcute cunoscute angajamentele lor din tratatul de la Chaumont. *Ibidem*, p. 320 (nota ed.).

70 “Je dis qu’il me mettait dans la nécessité de demander où nous étions, si c’était encore à Chaumont ou à Laon, si la paix n’était pas faite, s’il y avait guerre et contre qui?”. *Ibidem*, p. 320 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

71 “Je répétais avec un peu d’étonnement et même de chaleur le mot de puissances alliées... <<Alliées>>..., et contre qui? Ce n’est plus contre Napoleon: il est à l’île d’Elbe..., ce n’est plus contre la France: la paix est faite..., ce n’est sûrement pas contre le roi de France: il est garant de la durée de cette paix... La présence d’un ministre de Louis XVIII consacre ici le principe sur lequel repose tout l’ordre social.

Sesizând scăderea din fermitatea inițială⁷² a reprezentanților “curților” ce se credeau “privilegiate”⁷³, Talleyrand a focalizat “punctul nevralgic” al întregii dezbateri, avertizând că, dacă ei insistau asupra condiției lor de aliați, el, reprezentantul Franței, nu mai vedea vreun motiv să participe la negocieri, fiindcă, după litera tratatului de la Paris, erau “două date” între care nu era de admis că s-ar fi putut întâmpla ceva de natură a marca mersul “afacerilor generale”, prima dată calendaristică fiind cea de 30 mai, când, în actul păcii cu Franța, întrunirea congresului a fost preconizată, iar cea de-a doua fiind ziua de 1 octombrie, când congresul se cuvenea să înceapă⁷⁴. Avertisment al cărui efect a fost extraordinar, semnatarii protocolului din 22 septembrie simțindu-se “datori” să declare că nu atașau cuvântului aliați un înțeles contrar raporturilor în desfășurare cu Franța, că nu l-au utilizat decât pentru a prescurta relatarea poziției lor, că erau dispuși să retragă documentul contestat⁷⁵. Rămânea astfel deschisă și posibilitatea atacării “proiectului humboldtian” referitor la “declarația de deschidere a congresului”, document pe care Talleyrand pretindea că Gentz l-ar fi “distrus”, odată cu protocolul din 22 septembrie, sub impresia produsă de obiecțiile (observațiile) formulate de “reprezentantul Franței”⁷⁶. Fapt interesant, Talleyrand a ținut să obiecteze (să observe) nu atât “schema în sine” a deliberărilor “în comitete și comisii” cât maniera de a-și califica atribuțiile “cei patru” și de a le preconiza pe cele ale “comitetului de șase” sau pe cele ale “comisiei (comitetului) pentru Germania”. Celor ce-și arogau “un rol dictatorial”⁷⁷ li se reproșa că în loc să răspundă imperativului “capital” de a fi respectate drepturile fiecărei părți în cauză la congres debutau prin a le viola; că au recurs la procedeul de “a aranja totul înainte de a fi asamblat congresul”; că s-a preconizat terminarea acestuia cu ceea ce s-ar fi convenit să înceapă; că nici un “comitet” și nici o “comisie” nu era în drept să lucreze fără prealabila validare a fiecăruia și a fiecăreia în parte de congres⁷⁸. Era, în fine, atinsă problema responsabilităților în asumarea reprezentării intereselor generale, prin invocarea diferenței între “miniștrii” Rusiei, Austriei și Prusiei, aceștia nefiind cu totul “în temă” cu exercițiul “responsabilităților

Le premier besoin de l'Europe est de bannir à jamais l'opinion qu'on peut acquérir des droits par la seule conquête, et de faire revivre le principe sacré de la légitimité d'où découlent l'ordre et la stabilité. *Ibidem*, pp. 320 și urm.

72 La începutul discuțiilor, Castlereagh precizase lui Talleyrand că “L'objet de la conférence... est de vous donner connaissance de ce que les quatre cours ont fait depuis que nous sommes ici”. *Ibidem*, p. 320.

73 *Ibidem*, p. 280 (text de *Mémoires*).

74 *Ibidem*, p. 321 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

75 “Tous me répondirent qu'ils n'attachaient point au mot d'*alliés* un sens contraire à l'état de nos rapports actuels, et qu'ils ne l'avaient employée que pour abrèger..., qu'ils tenaient peu à cette pièce et qu'ils ne demandaient pas mieux que de la retirer”. *Ibidem*.

76 *Ibidem*, p. 282 (text de *Mémoires*).

77 *Ibidem*, pp. 280 și urm.

78 “Je déclarai... que nous étions venus pour consacrer et garantir les droits de chacun, et qu'il serait trop malheureux que nous débutassions par les violer; que l'idée de tout arranger avant d'assembler le congrès était pour moi une idée nouvelle; qu'on proposait de finir par où j'avais cru qu'il était nécessaire de commencer; que peut être le pouvoir qu'on proposait d'attribuer aux six puissances, ne pouvait leur être donné que par le congrès”. *Ibidem*, p. 322 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

specifice”, și cei ai Marii Britanii și Franței⁷⁹, prima diferențiere, se pare, la nivelul marii politici, pe considerente “constituționale”, între “curțile nordice” și “puterile occidentale”. Fără să fi indicat în mod explicit o reprezentare de interese prin delegarea (mandatarea) marilor puteri de celelalte state suverane, Talleyrand semnala doar că nu era normal să fie abordate de cele dintâi drepturile celorlalte, înainte de a se avea, în acest sens, avizul congresului general. Un congres al tuturor statelor suverane ce ar fi semnat un concert general european.

Asentimentul măcar de principiu al lui Castlereagh, “incurcăturile teoretice” ale lui Metternich și admirația nedisimulată a lui Gentz față de obiecțiile sau observațiile lui Talleyrand au demonstrat, cu toate “contra-obiecțiile” lui Hardenberg, după care “prinții de Leyen și de Lichtenstein nu aveau cum să intervină în afacerile generale ale Europei”⁸⁰, că relansarea deliberărilor asupra ordinii și păcii europene presupunea revizuirea “schemei procedurale” propusă de baronul Humboldt. Supunând atenției participanților la “conferința” din 30 septembrie “o scrisoare revendicativă” din partea contelui Palmella, ca Portugalia să fie admisă “în comitetul dirigent”, secretarul de stat britanic a propus fiecăruia dintre cei prezenți (la “conferință”) să formuleze “un expedient” în scopul evitării unui “inextricabil impas” pentru tratative⁸¹.

Șansa unei spectaculoase reveniri între “principalii negociatori” i-a surâs lui Talleyrand. Acesta, la 1 octombrie, parcă dintr-un intim imbold de a salva “menirea istorică” a acelei date, remitea “miniștrilor celorlalte cinci puteri”, participanți la “conferința” din ziua precedentă, o notă, în care se susținea că “cele opt puteri” semnatare ale tratatului din 30 mai de la Paris erau, “prin acea singură circumstanță, deplin calificate pentru a forma o comisie ce să pregătească, spre a fi supuse deciziei congresului, toate chestiunile și să propună (acestui) formarea comitetelor... și numele celor considerați cei mai nimeriți de a le alcătui”. Competența “celor opt” era plasată sub cea a congresului, “comisia” lor nefiind decât “o parte din acesta”. Ele (“cele opt”) nu aveau cum să-și atribuie, prin proprie voință, “o putere” ce revenea de drept congresului.

Justificarea “comisiei” ținea de realitatea că “micile state” nu aveau capacitatea “de a se amesteca în aranjamentele generale ale Europei”, că ele nici n-ar avea o atare “dorință”, a cărei exprimare n-ar constitui decât un impediment (“un embarras”) în calea preocupărilor “celor opt puteri” de a stabili “chestiunile” urmând a fi decise de congresul scontat încă a se reuni⁸².

79 “Qu’il y avait des mesures que des ministres sans responsabilité pouvaient facilement adopter, mais que lord Castlereagh et moi nous étions dans un cas tout différent”. *Ibidem*.

80 *Ibidem*, p. 323.

81 *Ibidem*; v. și C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 197 și 199 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 2 octombrie 1814).

82 “Que les huit puissances qui avaient signé le traité du 30 mai, me paraissaient, par cette circonstance seule, pleinement qualifiées pour former une commission qui préparait pour la décision du congrès les questions qu’il devait avant tout décider et lui proposât la formation des comités qu’il aurait été jugé expédient d’établir, et les noms de ceux que l’on jugerait les plus propres à les former; mais que leur compétence n’allant point au delà, que n’étant point le congrès, mais une partie seulement du congrès, si elles s’attribuaient d’elles-mêmes un pouvoir qui ne peut appartenir qu’à lui, il y aurait une usurpation...; que les petits Etats ne devaient pas, sans doute, se mêler des arrangements généraux de l’Europe, mais qu’ils n’en auraient pas même le désir, et ne seraient conséquemment point un embarras..., que les huit puissances s’occupassent sans délai des questions préliminaires à décider par le congrès, pour que l’on pût promptement le réunir et les lui soumettre”. Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 324 și

Deplin edificat asupra resorturilor raportului de forțe în viața internațională, Talleyrand recunoștea, fără “divagații inutile”, că sistemul de reprezentare a intereselor europene era unul “în scara de putere” și nu unul al directe participări a tuturor statelor la deliberări privind acele “mari interese”. O recunoaștere ce a satisfăcut așteptările destinatarilor notei din 1 octombrie. Însă nu același lucru s-a întâmplat și cu propunerea “comisiei de opt” sau, mai puțin, cu propunerea ca în deliberările relative la aranjamentul politico-teritorial european să prevaleze dreptul de decizie al congresului general. Rigorile concertului mării politici refuzau un “concert în aer liber” al tuturor entităților statale suverane europene.

“Resortul antifrancez... al alianței celor patru” funcționa din plin. Un resort ce n-ar fi avut atâtea forță și atâtea implicații în timp⁸³ dacă nu ar fi fost necesar presupus, la 1814-1815, de consensul “celor patru” de a decide configurația politico-teritorială a Europei. Accesul Franței în “cercul decizional al mării politici” ar fi subminat nu numai consensul “celor patru”, ci și planurile fiecărei puteri aliate, mai ales ale Rusiei și chiar ale Austriei, ținând supremația continentală. Planurile Marii Britanii sunau cumva altfel. Din poziția ei de superputere maritimă, ea era realmente preocupată să prevină hegemonia pe continent a Rusiei, dar și “pericolul deocamdată ascuns” reprezentat de Franța, care, prin “vocea” lui Talleyrand, dădea de înțeles că nu mai avea nimic de revendicat pentru ea, sub aspect teritorial, cel puțin, însă tindea a redeveni precumpănitoare prin ceea ce ea putea exprima “în viața Europei”⁸⁴. De renașterea puterii Franței se simțea serios amenințată Austria, doritoare de a fi mare într-o politică de echilibru, degajată de porniri vindicative ca ale prusienilor, întreținute de amintirea umilințelor la care i-au supus “excesele francezilor” în anii de glorie ai imperiului napoleonic. Dintre “curțile continentale”, Rusia acuza, în cel mai înalt grad, periclitarea “planurilor sale” de accesul Franței în “cercul puterilor deliberante în chestiuni de interes general”. În timpul “audienței particulare” ce i-a “anunțat-o” (?) lui Talleyrand, împăratul Alexandru, mai puțin “afectuos” ca altădată, la Paris, a incriminat “tactica de conferință” a ministrului francez, văzând “un subterfugiu” în ideea “comitetului/comisiei de opt” și a prevalenței consacrării de plenul congresului, unul al tuturor statelor suverane, a oricărui “aranjament”; a pledat, cu strictețe, în numele “dreptului de cucerire” (“je garderais ce que j’occupe”), permis de “conveniențe” (“Il faut que chacun y trouve ses convenances”). Față de replica lui Talleyrand, cu trimitere la drepturi conforme principiului legitimității (“Votre Majesté ne voudra garder que ce qui sera légitimement à elle”), Alexandru I, iritat la culme, a încercat o punere autoritară a lucrurilor la punct, invocând “consensul puterilor aliate” (“Je suis d’accord avec les grandes puissances”), amenințând cu războiul ca Rusia să păstreze ceea ce ea ocupa (“Plutôt la guerre, que de renoncer à ce que j’occupe”) și strigând, de o manieră amintind de un pasaj celebru al elogiului pentru Marcus Aurelius că “marele spectacol” avea

urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814; extrase din textul notei cu data de 1 octombrie 1814).

83 Până spre 1870, toate regimurile care s-au succedat în Franța au acuzat “clauzele antifranceze”, “dictatul”, cum s-a mai spus, de la 1814-1815. Pierre de la Gorce, *Napoléon III et sa politique*, Paris, 1933 (?), pp. 71-73; Paul Henry, *Napoléon III et les peuples. A propos d’un aspect de la politique extérieure du Second Empire*, Clermont-Ferrand, 1943, pp. 12-16, 43 și urm., 112 și urm.

84 *Supplementary Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field-Marshal Arthur Duke of Wellington* (în continuare: Wellington, *Supplementary Despatches...*), edited by... the Duke of Wellington, vol. IX, Londra, 1864, p. 301 (Castlereagh c. Wellington, Viena, 2 octombrie 1814).

să înceapă ("Voilà l'heure du spectacle!")⁸⁵.

Partea de adevăr ce i-a fost la îndemână lui Alexandru I să o releve consta în consensul aliaților pentru a sancționa tentativa Franței de a juca, la congres, un rol de prim plan. Partea cea mai mare și mai profundă de adevăr consta însă în tensiunile deosebite vădite de raporturile între aceiași aliați. Despre această parte de adevăr Talleyrand a avut mult de înțeles din atitudinea lui Castlereagh. Într-un proiect de declarație asupra modului de a fi constituit congresul, secretarul de stat britanic sublinia apăsător oportunitatea salutară a Quadruplei Alianțe pentru pacea Europei, admitea constituirea "comitetului de opt" și a altor "comisii de lucru", dar respingea deducția oricărei deliberațiuni, a valabilității oricărui "aranjament" din preeminența decizională a unui "congres al tuturor statelor suverane"⁸⁶. Sublinierea oportunității alianței celor patru s-a făcut și prin gestul, sugerat de Castlereagh, ca "proiectul său" să fie remis lui Talleyrand de Metternich ("au soir... chez la duchesse de Sagan")⁸⁷. De asemenea, prin reacții vehemente față de nota plenipotențiarului francez din 1 octombrie, proferate de Humboldt ("Cette note... est un brandon jeté parmi nous!") sau de Nesselrode ("On veut... nous désunir; on n'y parviendra pas!")⁸⁸, ce demonstau în fond resimțirea de "învăgătorii lui Napoleon" a pericolului ca Franța, fie ea și a "regelui legitim", să-și apropie inițiativa "de a forma un dig opus debordării forțelor amenințând Europa"⁸⁹. Ce-i drept, intervențiile lui Castlereagh vădeau, dincolo de "reproșul" făcut lui Talleyrand că ar fi forțat prezentarea în scris a notei din 1 octombrie, un ton ceva mai diminuat ("un ton plus doux")⁹⁰ decât cel probat de reacțiile celorlalți miniștri ai puterilor aliate. Situația dată a incitat protestul lui Talleyrand, ce și l-a explicat într-o "scrisoare particulară" adresată lui Castlereagh⁹¹, cu intenția, bine calculată, ca acesta să-și dezvăluie, în cuvenitul răspuns, preocuparea de căpetenie față de tensiunile în creștere, între aliați, din cauza "ambițiilor nemăsurate" ale Rusiei⁹². Mizând pe "promisiunea" din 28 septembrie a lui Talleyrand de a-l susține în "afacerea Poloniei"⁹³, "promițând", la rândul-i, francezilor "o colonie în Indiile Occidentale" și "o indemnizație pecuniară în schimbul subscrierii Franței la abolirea comerțului cu negri"⁹⁴,

85 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 327 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 octombrie 1814).

86 *Proiectul* lua ca bază ideea că "les quatre puissances alliées veulent, conformément à leurs arrangements, continuer à suivre un système de convenance arrêté pour le cas où Bonaparte serait resté sur le trône de France". D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 254 și urm. (*Projet de déclaration... proposé par Castlereagh*, Viena, 3 octombrie 1814); v. și Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 331 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 8 octombrie 1814).

87 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 336 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

88 *Ibidem*, p. 335.

89 *Ibidem*, p. 330 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 8 octombrie 1814).

90 *Ibidem*, p. 335 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 8 octombrie 1814).

91 D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 264 (Talleyrand c. Castlereagh, Viena, 3 octombrie 1814).

92 *Ibidem*, p. 273 (Castlereagh c. Talleyrand, Viena, 8 octombrie 1814).

93 Jacques Droz, în *op. cit.*, p. 279, susținea că Talleyrand ar fi făcut o atare "promisiune" printr-o notă adresată lui Castlereagh la 28 septembrie 1814.

94 *Correspondence, Despatches, and other Papers of Viscount Castlereagh, Second Marquess of Londonderry* (în continuare: Castlereagh, *Correspondence...*), edited by... Charles William Vane..., vol. X, Londra, 1852, p. 141 (Wellington c. Liverpool, 29 septembrie 1814); Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 301 (Castlereagh

exponentul Foreign Office-ului, scontând și “un sprijin pe față” din partea lui Metternich⁹⁵, a recurs, spre a înfrâna “proiectele lui Alexandru I de anexiuni teritoriale”, la Memorandum-ul din 4 octombrie⁹⁶, act ce combătea “pur și simpla acceptare a unor aranjamente” de felul celui ruso-prusian de la Breslau-Kalisch.

Încrezător că mai avea șansa unor “combinații de conferință”, Talleyrand s-a declarat de acord cu “proiectul” lui Castlereagh relativ la “modul de a fi constituit congresul”. El consimțea astfel la anularea caracterului oficial al notei sale din 1 octombrie pentru a întări justificarea avertismentului său că, în condițiile când “puterile semnatare ale tratatului din 30 mai ar regla totul și ar decide totul dinainte” și n-ar lăsa congresului altceva de făcut “decât de a aproba ceea ce ar fi deja stabilit”, s-ar consacra situația ca patru puteri să formeze “o majoritate deliberantă constantă”, încât voința lor singură să devină “legea Europei”, iar eventualitatea unui “for realmente european”, sub auspicii subînțelese de concert general, să fie mult îndepărtată⁹⁷. Formulată și adresată înainte de a începe o nouă “conferință la Metternich”, tot a “celor șase”, cu obiectivul de a valida “proiectul britanic”, avertismentul lui Talleyrand a făcut valuri în apele tulburi ale deliberărilor diplomatice, el promovând, cu insistență, ideea ca orice reprezentare de interese să survină nu doar în scara de putere, cu preeminența “puterilor învingătoare în război”, ci și în virtutea unor principii și drepturi observate. Era o provocare a “regulii istorice” conform căreia învingătorii decid pacea. Era ceea ce “învingătorii” nu puteau ierta “părții învinse”. De aceea “conferința” din 5 octombrie a și fost “una lungă și furtunoasă”⁹⁸. S-a ajuns la o stare de lucruri care, deși “nu conducea direct la război”, i se părea lui Gentz “mai rea decât războiul deschis”. “O stare de nemulțumire reciprocă, de resentiment comprimat, de agitație surdă, de proiecte ostile..., o situație când fiecare dintre marile puteri nu avea curajul să dezarmeze... și când fiecare se credea și se simțea... în ajun de război general”⁹⁹. Într-un for menit a consacra pacea generală răsufleta rece riscul războiului general, un alt concept de mare perspectivă “în viața Europei”. Pentru prevenirea “gravelor eventualități”, s-a impus ca Talleyrand să fie “convins” în privința amânării “deschiderii formale” a congresului, în caz contrar “miniștrii aliați” amenințând, “mai mult de o dată”, pe timpul întrunirii din 5

c. Wellington, Viena, 2 octombrie 1814); D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 273 (Castlereagh c. Talleyrand, Viena, 8 octombrie 1814).

95 C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 199 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 2 octombrie 1814).

96 D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 265-270 (Castlereagh, *Memorandum... au sujet des traités entre les alliés relatifs au duché de Varsovie*, Viena, 4 octombrie 1814).

97 “Si les puissances signataires du traité du 30 mai réglaient tout et décidaient tout d'avance, et ne laissaient au Congrès autre chose à faire que d'approuver, il y en avait quatre qui... formaient une majorité constante..., de sorte que c'était leur volonté particulière seule qui était devenue la loi de l'Europe. On vous accuserait sûrement à tort de l'avoir voulu; l'on nous accuserait, nous, d'y avoir donné les mains; et l'Europe, qui doit être constituée d'une manière durable, ne le serait pas”. *Ibidem*, pp. 270 și urm. (Talleyrand c. Castlereagh, Viena, 5 octombrie 1814).

98 Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 110 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 6 octombrie 1814).

99 “Il ne nous conduira pas directement à la guerre, car tout le monde la craint en ce moment..., mais il nous conduira... à un état de choses pire que la guerre ouverte, à un état, où de mécontentement réciproque, de ressentiment comprimé, d'agitation sourde, de projets hostiles ajournés mais prêts à éclater à la première occasion favorable, à une situation où chacune des grandes puissances n'aura le courage de désarmer de bonne foi et où chacun se croira et se sentira, pour ainsi dire, à la veille d'une guerre général”. *Ibidem*, pp. 115 și urm.

octombrie, cu propunerea dizolvării “sur-le-champ” a “forului păcii”¹⁰⁰. Singurele concesii făcute “părții franceze” au fost, mai întâi, admiterea ideii ca “deschiderea formală” să suporte o amânare pentru o dată de fixat (“un ajournement à terme fixe”) printr-o declarație elaborată de Gentz în numele “comitetului de opt puteri” (semnatare ale tratatului din 30 mai 1814), nu o amânare indefinită (“un ajournement indéfini”), cum propuse Castlereagh¹⁰¹, iar apoi, stabilirea procedurii după care să fie admiși plenipotențiarilor statelor suverane la congres¹⁰². La un congres general, care, se știe, nu a mai putut fi reunit. Presiuni în vederea întrunirii lui s-au făcut însă simțite, și nu numai din partea Franței, ci, ca însemn că “puterile secundare... începeau să murmure”, și din cea a “miniștrilor” (reprezentanților) Bavariei, Danemarcei, Sardiniei, în virtutea principiului legitimismului, ce-l excludea pe Murat și-l configura în dreptul de a fi reprezentat pe Friedrich-August al Saxoniei¹⁰³. Franța avea, de aceea, motive să nu se teamă că i se închidea complet aspirația de a fi diriguitorul unor evenimente viitoare. Și aceasta chiar dacă, pe moment, înfrunța invective sau suspiciuni că ar viza “războiul pentru întregul mal stâng al Rhinului”¹⁰⁴, amenințări cu ruperea tratatelor de pace, amenințări proferate de Metternich și mai ales de Nesselrode¹⁰⁵, ultimul până și sub invocarea “hotărârii” lui Alexandru I de a nu-și prelunge “sejurul la Viena” peste data de 25 octombrie 1814.

În concentrice cercuri deliberative – “cei opt”, “comisii”/“comitete speciale” – diplomația “de conferință” a continuat, s-a amplificat și a trecut prin situații deosebit de tensionate, iar suveranii și miniștrii și-au prelungit pentru nu puțin timp “sejurul la Viena”. O nouă “conferință la Metternich” era necesară fie și numai spre a adopta declarația privind amânarea “deschiderii formale” a congresului. După o așteptare îndurată de Talleyrand și respirată de “miniștrii aliați, fascinați de festinul suveranilor” (“Un fête un jour, une chasse l'autre...”) ¹⁰⁶, “conferința” (ședința) sortită a răspunde “aux vœux d'Europe”¹⁰⁷ s-a reunit pe 8 octombrie, prima a “comitetului celor opt puteri”. Solicitat “par un billet” de Metternich pentru o prealabilă “intrevedere particulară... asupra unor obiective importante”, Talleyrand a căutat “să prindă noua ocazie” de a-și convinge unul din principalii interlocutori asupra teoriei sale relative la congres. Intuind așteptările “cancelarului imperial”, Talleyrand i-a declarat că Franța avea “interesul” ca Luxemburg să fie dat Olandei, Mainz să revină Bavariei, Saxonia să fie menținută “în limitele suveranității și teritoriului ei”, Austria să fie asigurată “în posesiunile sale de drept”. Răspunsul “încălzit” al lui Metternich, că în atare eventualități el nu se mai raporta la alianță (“Ne parlez plus d'alliés..., il n'y en a plus!”) ¹⁰⁸, i-a realimentat diplomatului francez speranța că “ceilalți miniștri... aveau să gândească în aceeași manieră..., chiar fără a se considera dinainte concertați”, să se dezică de “o putere... pe care Europa nu le-a dat-o”, să nu

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 110.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 339 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

¹⁰³ *Ibidem*, pp. 332 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 8 octombrie 1814).

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 336-338 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 340.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 342.

se simtă singurii în drept “de a scrie și de a semna” actele de întemeiere a ordinii europene¹⁰⁹. Afirmății antrenante, în spiritul diplomației, dar care n-au condus la un acord real între cei doi oameni de stat.

În ale sale *Mémoires*, Metternich n-a făcut referiri elucidante despre “întrevederea particulară”, comparabile cu rapoartele “ambasadorilor francezi la congres” și, mai puțin, cu relatările lui Talleyrand însuși pentru regele Ludovic al XVIII-lea¹¹⁰. În “comitetul celor opt”, cancelarul Austriei, prezidând întrunirile, s-a conformat rațiunii “alianței celor patru” și a prezentat, în numele acestora, o declarație, preferată celei propuse de Talleyrand, cu privire la amânarea “deschiderii formale a congresului”. S-a convenit de a se amâna deschiderea congresului până la 1 noiembrie și de a se încerca, între timp, “să avanseze afacerile în forma unor comunicații confidentiale ... cu emisarii diferitelor puteri”, evitându-se, astfel, “prejudicierea tratativilor prin vreun principiu inflexibil și înalt pronunțat”¹¹¹.

În opinia lui Talleyrand, declarația, redactată de Gentz și prezentată de Metternich, “nu făcea decât să amâne o dificultate, fără să o rezolve”, semnificând “un acte de complaisance” pe care s-a arătat dispus să-l accepte sub condiția “ca propunerile înaintate congresului să fie conforme dreptului public și justei așteptări a Europei”, să corespundă “principiilor rațiunii și dreptății, care fondau... dreptul public în Europa”¹¹². Condiție care a fost trecută prin votul tuturor plenipotențiarilor prezenți și a fost cuprinsă în textul declarației¹¹³. Succesul “de conferință” al lui Talleyrand a fost unul incontestabil¹¹⁴. El s-a răsfrânt asupra desfășurării pe mai departe a deliberărilor diplomatice din capitala Austriei. Finalizarea “de urgență” a acestora nu a mai fost posibilă. Interferarea dreptului și conveniențelor a dus la trenarea lor și, prin necesară consecință, la lărgirea evantaiului de “chestiuni abordate în comitete și comisii”.

Până la 1 noiembrie, “ambasadorii francezi”, Talleyrand, înainte de toți, au sperat într-o revigorare a “misiunii” lor cu ocazia deschiderii congresului, ocazie pe care o refuzau să le apară doar ipotetică. Ei acuzau faptul că în tranșarea “afacerilor” cele patru puteri aliate urmăreau să-și adjudece “partea leului”, creând impresia că, între ele, “și-au dat cuvântul una alteia” ca nimic să nu scape deciziei lor, în virtutea unui principiu pretins a fi de neatacat¹¹⁵.

109 *Ibidem*, pp. 335, 337, 342-344.

110 *Ibidem*, pp. 333 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 8 octombrie 1814) și pp. 342-344 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

111 *Ibidem*, p. 344 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

112 “Que les propositions à faire au congrès seraient conformes au droit public et à la juste attente de l’Europe”. *Ibidem*, pp. 344 și urm. La întrebarea “strigată” de Hardenberg: “Que fait ici le droit public?”, Talleyrand a răspuns într-o expresie rămasă celebră: “Il fait que vous y êtes!”. *Ibidem*, p. 346.

113 Declarația reda decizia “de suspendre la réunion générale... jusqu’à l’époque où les questions sur lesquelles on devra prononcer, seront parvenues à un degré de maturité suffisant pour que le résultat réponde au principe du droit public, aux stipulations du traité de Paris et à la juste attention des contemporains”. D’Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 272 și urm. (*Déclaration pour ajourner l’ouverture formelle du Congrès de Vienne au 1-er novembre 1814*, 8 octombrie 1814).

114 C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 204 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 9 octombrie 1814).

115 “Nous cherchons à sauver autant d’intérêts... que cela nous est possible. Mais cette affaire est placée sous l’influence de l’alliance contractée par les alliés à Chaumont. Une puissance paraît avoir donné la parole à l’autre de ne rien accorder, et répond que le principe ne peut plus être attaqué”. Talleyrand, *op. cit.*, vol.

Atitudinile “miniștrilor aliați” probau că toți aceștia au fost puși serios pe gânduri de excelsul de zel al lui Talleyrand în problema “deschiderii formale a congresului”. Dar, cu excepția “celor doi prusieni” (Hardenberg și Humboldt), fiecare dintre aceiași miniștri manifesta predispoziții, uneori nedismulate, de a intra în combinații politico-diplomatice cu “întâiul plenipotențiar francez”. Predispoziții dezvăluind atât tensiunile “între aliați” cât și faptul că aceștia demaraseră, în cercul lor, deliberările asupra aranjamentului politico-teritorial european. Metternich și mai ales Castlereagh îl țineau “la curent” pe Talleyrand, prin “întrevederi particulare” cu acesta, despre mersul “afacerilor”, despre ambițiile Rusiei, promotoare a “dreptului de cucerire”, despre pericolul ce-l reprezentau la adresa “păcii și echilibrului general” pozițiile ruso-prusiene în “chestiunile polonă și saxonă”. Talleyrand însuși acuza ambițiile Rusiei, o întrevedere a sa cu Alexandru I evidențiind modalitățile total opuse în care vedeau “curțile” de Bourbon și de Romanov abordarea “chestiunilor” amintite, a altora sau raportarea “tuturor afacerilor” la dreptul public¹¹⁶. Și fiindcă “pretențiile” Prusiei asupra Saxoniei erau susținute, din considerente radical diferite față de cele ale Rusiei, și de Marea Britanie, Alexandru I, voind să-l izoleze complet pe Talleyrand, a crezut de cuviință să facă cunoscută lui Castlereagh obstinarea cu care plenipotențiarul francez pleda în favoarea drepturilor legitime ale regelui saxon Friedrich-August, căruia autocratul de Romanov nu omitea posibilitatea de a-i rezerva “soarta” lui Stanisław al II-lea Poniatowski¹¹⁷. Previziunile împăratului Rusiei despre tensionarea raporturilor franco-britanice s-au dovedit însă eronate, Castlereagh făcând cunoscut lui Talleyrand textul unui memorandum adresat lui Alexandru I, cu referire la “chestiunea Poloniei”¹¹⁸. Secretarul de stat britanic i-ar fi propus lui Talleyrand nici mai mult nici mai puțin decât să elaboreze “în doi” un nou proiect (o nouă declarație) de convocare a congresului¹¹⁹. Nu a fost însă greu lui Talleyrand să înțeleagă că ideea convocării congresului constituia, de pe poziția lui Castlereagh, doar un element de presiune asupra Rusiei, al cărei împărat a și fost întrebat, de plenipotențiarul britanic, dacă “forul diplomatic” la Viena avea să fie “o binecuvântare pentru omenire sau numai exhibiția unei scene de intrigă discordantă, a unui lipsit de lege joc de putere”¹²⁰. Un element de presiune demonstrat și de instrucțiunile pentru Wellington de a contracara, la Paris, “manevrele” lui Pozzo di Borgo și de a insista, prin contele Blacas, “favoritul” lui Ludovic al XVIII-lea, asupra cointeresării

II, p. 349 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 12 octombrie 1814).

116 Alexandru I i-a reproșat lui Talleyrand persistența acestuia în invocarea *principiului legitimității* (cu referire expresă la Saxonia) sau a *dreptului public*: “Vous me parlez toujours de principes. Votre droit public n’est rien pour moi. Que cas croyez-vous que je fasse de tous vos parchemins et de vos traités?” *Ibidem*, p. 393 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 octombrie 1814).

117 Ultimul rege al Poloniei, “exilat forțat”, la 1796, în Rusia, unde va muri. *Ibidem*.

118 D’Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 291-293 (Castlereagh, *Memorandum* pentru Alexandru I, Viena, 14 octombrie 1814).

119 Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 364-366 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 17 octombrie 1814).

120 Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 329 (Castlereagh c. Alexandru I, Viena, 12 octombrie 1814). Castlereagh făcea clar cunoscut lui Liverpool motivul pentru care înclinase să susțină ideea convocării congresului: “The several Powers of Europe should be invited to support the said ouverture and to declare to the Emperor of Russia to what extent and upon what conditions Europe in Congress can or cannot admit this Imperial Majesty’s pretensions to an aggrandizement in Poland”. C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 212 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 octombrie 1814).

Franței în vederea unei “uniuni generale a statelor europene”, opusă ambițiilor Rusiei¹²¹. De pe poziția sa, Talleyrand vedea în convocarea congresului general o chestiune de principiu. El lucra cu asiduitate, în acest sens, la propriul său proiect.

Diferențele de opinie între Talleyrand și “miniștrii aliați”, cu referire la problema deschiderii congresului, au ieșit pregnant în lumină la “conferința (ședința) comitetului celor opt” din 30 octombrie. O întrunire la care au participat plenipotențiarii (nu doar primii !) celor opt puteri semnatare ale tratatului din 30 mai, de la Paris. De la început, Metternich, într-un “discurs difuz”, a făcut cunoscut că asupra “afacerilor”, în speță asupra “chestiunii Poloniei”, nu s-a putut ajunge, pe calea “comunicațiilor confidențiale”, la rezultate notabile, că în 14 octombrie și-a început lucrările “comitetul pentru afacerile Germaniei”, reprezentanții Austriei, Prusiei, Bavariei, Hanovrei și Württembergului preferând denumirea de comitet celei de comisie, din intenția de a exclude chiar și impresia subordonării competenței reuniunii lor “comitetului celor opt”¹²². Cancelarul Austriei observa cum, în acea stare de lucruri, nu mai era oportun să fie repusă problema amânării congresului general, ci “să fie căutată o formă”, care să permită “celor patru” să termine “discuțiile” față de care “alte puteri... erau străine”¹²³. Simțindu-se vizat, ca reprezentant al Franței și ca susținător al “drepturilor altor puteri” de a se implica în deliberările asupra ordinii europene, Talleyrand și-a exprimat uimirea “că, de la o conferință la alta, se schimbau intențiile și chiar cuvintele căpătau alte sensuri”, că la Paris, în mai, s-a voit un congres, ce nu mai avea loc, nemaifiind vorba de un adevărat congres, cu deschidere formală stabilită pentru 1 noiembrie, “deschidere ce nu mai avea de ce să fie o deschidere...”¹²⁴. Un “bilanț al situației congresionale” confirmat de Metternich în “conferința comitetului de opt puteri” din 1 noiembrie, în viziunea omului de stat austriac “afacerile având două fețe”, fiindcă “nici comisiile nu mai erau comisii” (cea pentru Germania își și luase titlatura de comitet!), ele fiind privite “ca șanse de negocieri” (“des chances de négociations”), de moment ce, “în reuniunea puterilor la Viena, nu era necesar să se considere decât avantajul unei Europe fără distanțe”¹²⁵. În loc de a se fi admis primordialitatea determinării de congresul general a capacității “comitetelor și comisiilor”, a oricărei “forme deliberatorii”, s-a recurs la maniera conform căreia “fiecare putere avea să-și regleze cu celelalte ceea ce o intere-

121 Castlereagh, *op. cit.*, vol. X, pp. 182 și urm. (Wellington c. Castlereagh, Paris, 1 noiembrie 1814).

122 D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 289 (primul *protocol* al “comitetului pentru afacerile Germaniei”, Viena, 14 octombrie 1814).

123 “... Que, dans cet état de choses, il n'était pas d'ajourner le congrès, mais de chercher une forme qui laissât le temps de terminer ces discussions auxquelles les autres puissances étaient étrangères...”. Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 401 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 31 octombrie 1814).

124 “Il paraissait extraordinaire que, d'une conférence à l'autre, on changeât d'intention et que les mots mêmes changeassent de sens; qu'à Paris on a voulu un congrès; qu'à présent ce congrès, ce congrès qu'on avait voulu, ne devait plus avoir lieu, et ne devait pas être un congrès; qu'on a dû ensuite se réunir au 1-er novembre, mais cet appel, dit-on, n'a pas été fait avec les formalités nécessaires; que l'ouverture ne devait plus être une ouverture...”. *Ibidem*, pp. 401 și urm.

125 “Que toutes les affaires avaient deux faces; que ce congrès n'était pas un congrès; que son ouverture n'était pas proprement une ouverture; que les commissions n'étaient pas des commissions; que dans la réunion des puissances à Vienne, il ne fallait considérer que l'avantage d'une Europe sans distances; qu'on resterait d'accord, ou qu'on ne le serait pas”. *Ibidem*, p. 420 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 6 noiembrie 1814).

sa direct”¹²⁶. Talleyrand propusese, pentru “direcționarea” congresului, un “comitet general”, compus din reprezentanții tuturor suveranilor, inclusiv ai Papei, “comitet” ce să supravegheze patru “subcomitete”, cu specializarea fiecăruia în una dintre următoarele “chestiuni”: polonă, saxonă, elvețiană și italiană, în cea germană “comitetul de cinci” (Austria, Prusia, Bavaria, Württemberg și Hanovra) întrunindu-se deja. “Subcomitetele” ar fi raportat despre activitatea lor “comitetului general”, iar acesta plenului congresului când ar fi fost reunit¹²⁷. Reușita unor atare propuneri ar fi condus la răsturnarea *de plano* a manierei de abordare a “afacerilor generale”. Dintre propunerile lui Talleyrand a fost luată în considerare doar aceea de a se activa comisia pentru validarea împuternicirilor reprezentanților la congres. Eșecul propunerilor “întâiului plenipotențiar francez” închidea discuțiile din septembrie-octombrie 1814, de la cancelaria imperială a Austriei, pe tema “deschiderii formale a congresului general”. Un eșec ce semnifica și închiderea perspectivei unui concert al tuturor statelor suverane europene.

126 “Qu’il fallait, avant de procéder à la formation des comités et des commissions, s’être entendu, et que chaque puissance ait réglé avec les autres ce qui l’intéresse directement”. *Ibidem*, p. 419.

127 Cf. C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, p. 70 (protocolul ședinței “comitetului celor opt” din 1 noiembrie 1814).